

بررسی و نقد مقررات مربوط

به مرخصی زندانیان

پرویز محمد نژاد

مقدمه

با بررسی و دقت در متون قانونی به ویژه قوانین کیفری اعم از قوانین ماهوی جزایی و قوانین آیین دادرسی (قانون شکلی) ملاحظه می‌گردد که در این قوانین هیچ توجهی به تأسیس مرخصی زندانیان (اعم از محکومان و متهمان) نشده و اساساً مقنن موضوع فوق را به دستگاه قضایی و سازمان زندان‌ها محول کرده است. اما این که مرخصی زندانیان باید قانونمند شود و شرایط و ضوابط آن توسط قوه مقننه مشخص و تصویب شود یا توسط قوای قضائیه یا مجریه، بحث کارشناسانه و دقیق‌تری را می‌طلبد که به جای خود باید مورد مذاقه قرار گیرد و سعی بر آن است تا در صورتی که در حوصله این تحقیق مختصر باشد در خصوص این مطلب نیز به بررسی و اظهارنظر پرداخته شود.

اکنون پرسش این است که علت اعطای مرخصی به زندانیان به ویژه محکومان قطعی که در حبس به سر می‌برند چیست؟ و چه هدفی از مرخصی و خروج موقت از زندان متصور است؟

در پاسخ می‌توان موضوع را این چنین مطرح کرد که بایسته است تا درصدد به حداقل رسانیدن هر گونه فرق و تفاوت ما بین زندگی در محیط زندان و زندگی در اجتماع باشیم؛ چرا که این گوناگونی و تفاوت می‌تواند سبب کاهش احساس مسئولیت محکوم به حبس یا حتی احترام به شأن و حیثیت انسانی او تلقی گردد. تمامی زندانیان روزی از محیط زندان آزاد می‌شوند و به اجتماع و زندگی عادی آن برمی‌گردند. مرخصی طریقه آغاز عادت به جهان خارج از محیط زندان را پیش روی محکوم و زندانی می‌گذارد و به وی فرصت بازسازی روابط فردی و کاری می‌دهد. همچنین این تأسیس و روش فرصتی را نیز برای آزمودن واکنش زندانی در قبال زندگی عادی اجتماعی قبل از آزادی نهایی و قطعی نشان می‌دهد. همچنین بهترین راه تشویق محکومان به حبس به منظور برقراری رابطه با محیط بیرون از زندان اعطای مرخصی به زندانیان خواهد بود. بازگشت دوره‌ای زندانی به محیط خانواده می‌تواند برخی مسائل و مشکلات ناشی از حبس را بکاهد.

لازم به ذکر است که در قواعد حداقل استاندارد در رفتار با زندانیان، مصوب اولین کنگره سازمان ملل متحد برای پیشگیری از جرم و رفتار با مجرمین منعقد در ژنو در سال ۱۹۹۵ و مصوب شورای اقتصادی و اجتماعی به موجب قطعنامه ۶۶۳ مورخ ۳۱ ژوئیه ۱۹۵۷ با توجه به اصول اساسی مندرج در قواعد حداقل تصریح شده است که این قواعد باید بیطرفانه و بدون هر گونه تبعیض اعمال و اجرا گردند. قاعده شماره ۱-۶۰ اشعار می‌دارد: «باید در پی به حداقل رساندن هر گونه تفاوت بین حیات در زندان و زندگی در محیط آزاد بود، زیرا این تفاوت‌ها می‌تواند باعث کاهش حس مسئولیت زندانی یا احترام به شرف و حیثیت بشری شود».

البته به صریح به تأسیس مرخصی برای زندانیان اشاره نشده، ولی براساس مفهوم و برداشت از قاعده فوق می‌توان مرخصی زندانیان را نیز از جمله قواعد حداقل رفتار با زندانیان برشمرد و براساس فرهنگ و اقتضات درونی هر کشور مقرراتی را برای زندانیان در زمینه اعطای مرخصی در نظر گرفت.

قبل از هر چیز لازم است سابقه تاریخی مرخصی را در مقررات جمهوری اسلامی ایران مرور کنیم. با دقت در قوانین و ضوابطی که پس از انقلاب اسلامی در مورد زندان و زندانی تهیه، تدوین و تصویب گردیده است در ذیل عناوین این مقررات را بیان کرده، به بررسی مختصر آن‌ها می‌پردازیم.

الف) لایحه قانونی واگذاری اداره امور زندان‌ها به وزارت دادگستری مصوب ۱۳۵۸/۶/۱۲: در این مصوبه به نهاد مرخصی زندانیان هیچ‌گونه اشاره‌ای نگردیده و قانون صرفاً به موضوع تشکیلات و اداره زندان‌ها توسط وزارت دادگستری که متولی امور مربوط به زندان‌های کشور شده بود تأکید و اشاره شده است.

ب) آیین‌نامه امور زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب جلسه شماره ۲۳۷ مورخ ۱۳۶۱/۲/۷ شورای عالی قضایی: براساس مفاد این آیین‌نامه، امور زندان‌ها از وزارت دادگستری جدا و توسط شورای منتخب شورای عالی قضایی تحت عنوان «شورای سرپرستی امور زندان‌ها» که وابسته به دادستانی کل کشور بود اداره می‌شد (بند «ب» ماده یک آیین‌نامه). این آیین‌نامه حاوی ۲۶۹ ماده و ۶۵ تبصره بود که ماده ۲۲۲ و تبصره ذیل^۱ آن به مرخصی زندانیان مربوط می‌شد. با دقت در این ماده مشخص می‌شود که اولاً دو نوع مرخصی وجود داشت که عبارت بود از مرخصی با مراقب حسب پیشنهاد رئیس زندان و تأیید دادیار ناظر زندان و برای مدت محدود (۶ ساعت) که مرخصی کوتاه‌مدت خوانده می‌شد و نوع دیگر مرخصی بدون مراقب بنا به صلاحدید دادیار ناظر زندان و به مدت ۳ روز که مرخصی بلندمدت نام داشت. دو نکته در مورد این ماده حائز اهمیت و توجه است:

۱. مشخص نبود که زندانی تا چند نوبت می‌توانست از مرخصی بلندمدت بهره‌مند شود. ظاهر تبصره ذیل این ماده بیانگر آن بود که موقع دادیار ناظر زندان با مواردی مواجه می‌شد و تشخیص می‌داد که لازم است با مرخصی زندانی موافقت کند اقدام به این امر می‌کرد، که همین نکته از انتقادهای اساسی بر این تبصره بود.

۱. متن ماده و سایر متون مربوطه که در این گزارش می‌آید در ضمیمه همین گزارش عیناً آورده شده است.

۲. آیا منظور از زندانی محکومان هستند یا متهمان نیز مشمول این تعریفند؟ با توجه به عبارت کلی ماده و تبصره ذیل آن، مفهومی عام مطرح می‌شد و این امتیاز را شامل تمامی زندانیان اعم از محکومان و متهمان می‌گردانید که این نکته نیز در جای خود قابل تأمل بود. (ج) قانون تبدیل شورای سرپرستی زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۶ مجلس شورای اسلامی: در این قانون نیز به هیچ وجه به مرخصی زندانیان اشاره نشده است.

(د) آیین‌نامه اجرایی قانون تبدیل شورای سرپرستی زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب جلسه شماره ۵۲۳ مورخ ۱۳۶۷/۱۱/۱۹ شورای عالی قضایی: در این آیین‌نامه نیز اشاره‌ای به مرخصی زندانیان نگردیده است.

(ه) آیین‌نامه قانونی و مقررات اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب فروردین ماه ۱۳۷۲ ریاست قوه قضاییه: با تصویب این آیین‌نامه، مقررات قبلی (آیین‌نامه مصوب ۱۳۶۱) نسخ شد. مواد ۲۲۰ تا ۲۲۳ این آیین‌نامه به‌طور مفصل و کامل‌تر نسبت به مقررات قبلی به موضوع مرخصی زندانیان پرداخته است. از جمله آن که اختیارات بیش‌تری به رؤسای زندان‌ها داده شده و شرایط و ضوابط جدیدتر و کامل‌تری تنظیم شده است.

اما نکات برجسته مرخصی زندانیان در این آیین‌نامه به شرح ذیل است:

۱. به مرخصی متهمان (تحت قرار) نیز در تبصره ذیل ماده ۲۲۰ اشاره شده و نحوه و ضوابط اعطای مرخصی به آنان ذکر گردیده است.

۲. به نوع جدیدی از مرخصی تحت عنوان مرخصی تشویقی در ماده ۲۲۱ اشاره شده است.

۳. مرخصی به متهم زندانی صرفاً با اجازه و مسئولیت مقام قضایی رسیدگی کننده به پرونده امکان دارد که تبصره ۳ ماده ۲۲۳ بر آن تأکید کرده است.

۴. مرخصی زندانیان به دو صورت ممکن است:

الف) با مراقب، که حداکثر ۸ ساعت و با اجازه رئیس زندان صورت می‌گیرد؛

ب) بدون مراقب، که با اجازه مقام قضایی است.

۵. در مورد مرخصی سه روزه تشویقی صرفاً در طول هر شش ماه این امتیاز برای زندانی وجود داشت.

و) اصلاحیه شماره ۱۳۲۱/۷۶/م مورخ ۱۳۷۶/۷/۶ مصوب ریاست قوه قضاییه: به هر تقدیر مواد ۲۲۰ تا ۲۲۳ آیین‌نامه قانونی و مقررات اجرایی سازمان زندان‌ها (مصوب ۱۳۷۲) توسط ریاست قوه قضاییه لغو و اصلاحیه‌ای جانشین آن گردید. این اصلاحیه دارای نکات قابل توجهی است که به تفکیک مواد مطروح در اصلاحیه به توضیح آن‌ها می‌پردازیم:

۱. مرخصی ساعتی با مراقب موضوع ماده ۲۲۰ آیین‌نامه (سابق) صریحاً در این اصلاحیه لغو گردیده است. بنابراین مرخصی از این پس امتیازی تلقی شده که با تشخیص، بررسی و تأیید مراجع ذی‌ربط امکان‌پذیر است.

۲. زندانیانی می‌توانند از مرخصی بهره‌مند گردند که حداقل «یک سال» از دوران محکومیتشان را در زندان سپری کرده باشند که بنابراین:

الف) اشخاصی که حداکثر حبس مندرج در دادنامه‌شان یک سال باشد به هیچ وجه از مرخصی بهره‌مند نمی‌شدند، حتی مرخصی تشویقی تبصره ذیل ماده ۲۲۰ اصلاحیه. با در نظر گرفتن نحوه تنظیم تبصره این نوع مرخصی نیز محدود به زندانیانی بود که حداقل یکسال به زندان محکوم نشده بودند.

ب) استفاده از مرخصی صرفاً برای محکومان قطعی در نظر گرفته شده بود. با توجه به قسمت اخیر ماده ۲۲۱ اصلاحیه متهمان و محکومان غیرقطعی به هیچ وجه حق استفاده از مرخصی را نداشتند.

۳. با حذف مرخصی ساعتی با مراقب، اختیار رئیس زندان در اعطای مرخصی به‌طور مستقل به‌طور کامل از بین رفت و تشخیص استفاده از مرخصی بنا به پیشنهاد شورای طبقه‌بندی زندان از طریق رئیس زندان با مقام قضایی ذی‌صلاح است.

۴. در این اصلاحیه دو نوع مرخصی پیش‌بینی شده بود:

الف) مرخصی که به عنوان یک امتیاز محسوب شده و بنا به صلاحدید شورای طبقه‌بندی با شرایطی به برخی از زندانیان خاص پس از تأیید مقام قضایی مربوط اعطا می‌شد که حداکثر آن در سال ده روز بود.

ب) مرخصی تشویقی موضوع تبصره ذیل ماده ۲۲۰ که محکوم در قبال حفظ هر جزء قرآن کریم از پنج روز مرخصی علاوه بر مرخصی سالانه مذکور در این ماده بهره‌مند می‌شد.

۵. مطابق ماده ۲۲۱ اصلاحیه به‌طور دقیق اشخاص زندانی که نمی‌توانند به هیچ‌وجه از مرخصی بهره‌مند گردند بیان شده که برای تعیین آنها از دو روش جرم ارتكابی و میزان و نوع مجازات استفاده شده است.

ز) اصلاحیه شماره ۵۶۱۳/۷۴/م مورخ ۱۳۷۹/۱۰/۲۸ مصوب ریاست قوه قضاییه: مجدداً در دی ماه سال ۱۳۷۹ مقررات مربوط به مرخصی مورد تجدید نظر قرار گرفت و مواد ۲۲۰ تا ۲۲۳ اصلاحیه سال ۱۳۷۶ لغو و مواد اصلاح شده جایگزین گردیدند. در خصوص اصلاحیه سال ۱۳۷۹ نکات زیر قابل توجه است:

۱. ماده ۲۲۰ این اصلاحیه مجدداً مقررات و ضوابطی را که در آیین‌نامه‌های سال ۱۳۶۱ و ۱۳۷۲ وجود داشت احیا کرد، البته با اندکی تغییر و تعدیل که عمده آن‌ها عبارت است از: الف) مدت مرخصی موضوع این ماده نسبت به مقررات سابق بیشتر شده و ده ساعت تعیین گردیده است.

ب) مرخصی موضوع این ماده از اختیارات رئیس زندان نیز محسوب شده است و برخلاف مقررات پیشین، رئیس زندان حتی بدون هماهنگی و اعلام به قاضی ناظر زندان این حق را دارد که حصول شرایط مندرج در این ماده، اقدام به اعطای مرخصی موقتی کند.

ج) صرفاً در سه حالت امکان اعطای مرخصی موقت از سوی رئیس زندان یا قاضی ناظر زندان بالاستقلال وجود دارد: «ازدواج، فوت و بیماری سخت» که به‌طور دقیق در دو آیین‌نامه سابق نیز به همین شکل بوده است.

۲. تبصره ذیل ماده ۲۲۰ نیز مقرراتی دارد که از روش مندرج در تبصره ذیل ماده ۲۲۲ آیین‌نامه سال ۱۳۶۱ تبعیت کرده، اما از آن کامل‌تر است؛ چرا که اولاً در غیر از موارد فوت، ازدواج و بیماری سخت در حالتی که نیاز یا ضرورت اقتضا می‌کند، امکان اعطای مرخصی موقت ده ساعته را مهیا می‌سازد. ثانیاً شرط مهم اعطای مرخصی موضوع این تبصره موقوف است به اظهار نظر مثبت رئیس زندان و موافقت قاضی ناظر زندان.

۳. آیا مرخصی موضوع ماده ۲۲۰ و تبصره ذیل آن شامل زندانیانی که بنا به قرار تحت بازداشت هستند نیز می‌شود؟ آیا قاضی ناظر زندان یا رئیس زندان می‌تواند در مورد فوت یکی از بستگان درجه اول متهم وی را همراه با مأمور مراقب به صورت موقت به خارج از زندان اعزام کنند؟ با توجه و دقت در مقررات سال ۱۳۷۲ مشخص می‌شود که تبصره ذیل ماده ۲۲۰ سال مذکور در مورد برخورداری از مرخصی موقت توأم با مراقب جهت زندانیان تحت قرار دارای حکم خاصی بوده و اعطای این نوع مرخصی به متهمان موقوف به کسب نظر مقام قضایی مربوط شده، ولی در مقررات اصلاحیه سال ۱۳۷۹ در این زمینه در ذیل ماده ۲۲۰ مطلبی ذکر نشده است. آنچه از ظاهر این ماده و تبصره ذیل آن برمی‌آید آن است که مقررات این ماده صرفاً راجع به زندانیانی است که اطلاق محکوم به حبس بر آنان می‌شود و منطقی هم نیست در مورد مرخصی و خروج متهمی که تحت قرار بازداشت است بدون هماهنگی با مقام قضایی مربوط تصمیمی اتخاذ شود.

از مفاد تبصره ۵ ذیل ماده ۲۲۱ اصلاحیه می‌توان استفاده کرد و راهکاری جهت مرخصی موقت نیز یافت، چرا که براساس این تبصره، اعطای مرخصی به متهمان صرفاً با دستور یا موافقت مقام رسیدگی کننده ممکن است و در صورتی که یکی از حالت‌های ماده ۲۲۰ برای متهمی به وجود آمد با کمک از مجوز تبصره ۵ ماده ۲۲۱ می‌توان اقدام کرد.

۴. ماده ۲۲۱ اصلاحیه مقررات کامل‌تری را نسبت به ماده ۲۲۱ سال ۱۳۷۲ دارد و در حقیقت ماده ۲۲۱ و پنج تبصره آن در برگیرنده مقررات کامل‌تر مواد ۲۲۱ و ۲۲۲ سال ۱۳۷۲ است که نکات برجسته آن عبارتند از:

الف) می‌توان مرخصی ماده ۲۲۱ را مرخصی تشویقی نامید که از سوی رئیس زندان پیشنهاد می‌شود و توسط رئیس دادگستری محل (دادستان محل) یا قاضی ناظر زندان مورد موافقت قرار می‌گیرد.

ب) حداکثر مرخصی تشویقی برای هر شش ماه پنج روز است که در هر صورت اولین مرخصی صرفاً پس از گذراندن حداقل دو ماه حبس پیش‌بینی شده است.

ج) اعطای این مرخصی مستلزم اخذ تأمین متناسب و لازم از سوی مقام قضایی موافقت کننده است که در غیر این صورت مرخصی مورد موافقت واقع نخواهد شد. براساس قسمت اخیر این ماده، تأمین و نحوه اخذ تأمین براساس مقررات قانون آیین دادرسی کیفری دادگاه‌های عمومی و انقلاب است، از جمله تبصره ذیل ماده ۱۳۲ و مواد ۱۳۴، ۱۳۷، ۱۳۹ و ۱۴۳ قانون مذکور صورت می‌گیرد.

۵. مفاد تبصره ۱ ماده ۲۲۱ اصلاحی در واقع کامل‌تر از تبصره ذیل ماده ۲۲۰ اصلاحیه سال ۱۳۷۶ است، به نحوی که در آن:

اولاً علاوه بر حفظ قرآن کریم جهت بهره‌مندی از مرخصی تشویقی اضافی، به گذراندن موفقیت‌آمیز دوره‌های نهضت سوادآموزی نیز اشاره شده است.

ثانیاً بابت حفظ هر جزء قرآن کریم هفت روز و برای گذراندن موفقیت‌آمیز هر دوره نهضت سوادآموزی پنج روز مرخصی تشویقی در نظر گرفته شده است.

ثالثاً اعطای مرخصی موضوع این تبصره موقوف به رعایت کلیه شرایط مندرج در ماده ۲۲۱ این اصلاحیه شده است.

۶. از نوآوری‌های اصلاحیه نسبت به کلیه مقررات سابق تبصره ۲ ماده ۲۲۱ است که حسب آن در صورت ضرورت، مرخصی موضوع ماده ۲۲۱ با پیشنهاد رئیس زندان و موافقت قاضی ناظر زندان حداکثر تا پنج روز قابل تمدید است.

۷. نکته مهم و قابل توجه دیگر در این اصلاحیه این است که به رئیس دادگستری (دادستان) محل یا قاضی ناظر زندان اجازه داده شده تا رأساً با کسب نظر رئیس زندان اقدام

به اعطای مرخصی موضوع ماده ۲۲۱ کند که مفاد تبصره ۳ این ماده حاوی این نکته مهم است.

۸. از نکات برجسته دیگر که در مصوبه سال ۱۳۷۹ ملاحظه می‌شود مفاد تبصره ۴ ماده ۲۲۱ است که در هیچ یک از مقررات سابق راجع به مرخصی زندانیان اثری از آن نمی‌یابیم، بدین نحو که:

اولاً در این تبصره مرخصی اعطایی موضوع ماده ۲۲۱ فقط آن گروه از محکومان به حبس را در بر می‌گیرد که به علت ارتکاب جرائم تعزیری وارد زندان شده‌اند.

ثانیاً چهار دسته جدید هم که به نحوی از انحاء قانونی با دستور مقام قضایی صلاحیتدار به زندان اعزام می‌شوند بنابراین مصوبه از امتیاز مرخصی بهره‌مند هستند:

الف) اشخاصی که بر اساس ماده ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات وارد زندان می‌شوند: «در کلیه مواردی که محکوم علیه علاوه بر محکومیت کیفری به رد عین یا مثل مال یا ادای قیمت یا پرداخت دیه و ضرر و زیان ناشی از جرم محکوم شده باشد ... بنا به تقاضای محکوم له، دادگاه ... تا استیفای حقوق محکوم له، محکوم علیه را بازداشت خواهد کرد».

ب) افرادی که بر اساس ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۷۷ وارد زندان می‌گردند. قسمت اخیر این ماده اشعار می‌دارد: «... در غیر این صورت بنا به تقاضای محکوم له ممتنع را در صورتی که معسر نباشد تا زمان تأدیه حبس خواهد کرد».

ج) محکومین سازمان تعزیرات حکومتی نیز مشمول مرخصی اعطایی می‌شوند (قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام).

د) کسانی که بر اساس قسمت اخیر ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی به زندان بدل از تبعید محکوم می‌شوند نیز می‌توانند مشمول اعطای مرخصی ماده مرقوم قرار گیرند.

ثالثاً علی‌رغم این که تبصره ۴ به چهار دسته از کسانی که بنا به دلایل قانونی در زندان به سر می‌برند توجه داشته، اما یک مورد دیگر نیز وجود داشت که معلوم نیست چرا مورد توجه قرار نگرفته و آن اشخاصی هستند که به جزای نقدی محکوم شده، ولی مبلغ مورد

حکم را نمی‌پردازند که این افراد به ازای مبلغ مشخصی باید بدل از جزای نقدی در حبس به سر برند که این مهم موضوع ماده یک قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۷۷ است که در این تبصره به آن اشاره‌ای نشده و مشخص نیست آیا این دسته از زندانیان مشمول اعطای مرخصی هستند یا خیر؟^۱

۹. در مصوبه سال ۱۳۷۲ براساس تبصره ذیل ماده ۲۲۰ و تبصره ۳ ذیل ماده ۲۲۳ متهمان تحت قرار نیز از مرخصی موقت و بلندمدت بهره‌مند بودند، ولی براساس قسمت اخیر ماده ۲۲۱ اصلاحی ۱۳۷۶ متهمان تحت قرار از هیچ نوع از انواع مرخصی بهره‌مند نیستند، ولی با توجه به تبصره ۵ ذیل ماده ۲۲۱ مصوبه ۱۳۷۹ مجدداً این استحقاق مرخصی برای متهمان تحت قرار مانند مصوبه سال ۱۳۷۲ البته با تغییراتی احیا شد. بنابراین اعطای مرخصی با شرایط ذکر شده در ماده ۲۲۱ صرفاً با دستور مقام قضایی مربوط یا بنا به پیشنهاد ریاست زندان یا حتی قاضی ناظر زندان و موافقت مقام قضایی ذی‌ربط امکان‌پذیر است.

۱۰. از دیگر نکات برجسته این اصلاحیه موضوع اعطای مرخصی به زندانیان زندان‌های باز و نیمه‌باز و محکومانی است که در زندان‌های بسته مشغول به کار هستند که در ماده ۲۲۲ بیان شده و شرایط و نحوه آن به قرار ذیل است:

الف) این مرخصی فقط به محکومانی داده می‌شود که:

- در زندان‌های باز یا نیمه‌باز به سر برند و طبعاً مشغول به کار نیز باشند.

- در زندان‌های بسته به سر می‌برند اما مشغول به کار هستند یا در داخل زندان بسته‌اند اما بنا به هماهنگی‌های به عمل آمده در خارج از زندان مشغول به کار هستند و پس از اتمام کار به زندان بسته برگردانده می‌شوند.

ب) مقام‌های اعطا کننده این مرخصی هستند که در عرض یکدیگر قرار دارند، یعنی:

۱. قاضی ناظر زندان،

۲. رئیس زندان.

۱. با توجه به بندهای «ب» مواد ۸ و ۱۰ آیین‌نامه جدید سازمان زندان‌ها مصوب ۱۳۸۰ می‌توان آنان را مشمول مرخصی موضوع ماده ۲۲۲ دانست.

ج) مدت این نوع مرخصی حداکثر ۴۸ ساعت و هر پانزده روز یک بار خواهد بود. تبصره ذیل ماده ۲۲۲ علاوه بر مرخصی موضوع این ماده اشاره دارد که زندانیان موضوع ماده مرقوم می‌توانند از مرخصی موضوع ماده ۲۲۱ نیز که حداکثر پنج روز در سال است بهره‌مند گردند. بنابراین مرخصی موضوع ماده ۲۲۱ برای این زندانیان نیز وجود دارد، با این تفاوت که به جای هر شش ماه، یک سال یک‌بار می‌توانند از مرخصی پنج روزه بهره‌مند شوند.

۱۱. ماده ۲۲۲ مکرر این اصلاحیه نیز از موارد نو و جالبی است که برای زندانیان در نظر گرفته شده، بدین توجه علاوه بر مرخصی‌های پیش‌بینی شده در مواد فوق، قاضی ناظر زندان می‌تواند در عید نوروز و اعیاد اقلیت‌های دینی رسمی کشور به زندانیان محکوم حداکثر هفت روز مرخصی اعطا کند.

۱۲. ماده ۲۲۲ مکرر این اصلاحیه ماده ۲۲۱ اصلاحیه ۱۳۷۶ را تعدیل کرده و از میزان اعمال مجرمانه و مجازات‌هایی که اشخاص موضوع آن‌ها نمی‌توانند از مرخصی بهره‌مند شوند کاسته و صرفاً محکومینی را که اتهام آنان «سرقت مسلحانه، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور و دایر کردن مراکز فساد و فحشا» است از شمول مقررات اعطای مرخصی مستثنا کرده است.

۱۳. از محاسن این اصلاحیه نسبت به اصلاحیه سال ۱۳۷۶ مشخص کردن دقیق مقام‌های ذی‌ربط در دادگستری جهت دستور یا موافقت با مرخصی زندانیان است.

ح) آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۰/۴/۲۶ ریاست قوه قضائیه: در تاریخ ۱۳۸۰/۴/۲۶ آیین‌نامه اجرایی جدید سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مشتمل بر ۲۳۱ ماده و ۸۴ تبصره به تصویب رئیس قوه قضائیه رسید و در روزنامه رسمی شماره ۱/۸۰/۷۶۷۳ مورخ ۱۳۸۰/۴/۳۱ درج و منتشر شد. این آیین‌نامه‌ها سایر مقررات و آیین‌نامه‌های سابق را لغو کرده است. موضوع مرخصی زندانیان فصل سوم بخش سوم این آیین‌نامه از ماده ۲۰۶ تا ۲۱۶ را به خود اختصاص داده است (یازده ماده و چهار تبصره).

لازم به ذکر است که عمده موضوع‌ها و مطالب مندرج در این یازده ماده و چهار تبصره همان است که در اصلاحیه دی‌ماه ۱۳۷۹ بیان شده و در ادامه صرفاً به بررسی تفاوت‌های اندکی که در مقررات آیین‌نامه جدید با اصلاحیه سال ۱۳۷۹ وجود دارد می‌پردازیم و مواد اصلاح یا تغییر یافته را نیز ذکر می‌کنیم.

ماده ۲۰۶: «... رئیس یا قاضی ناظر زندان می‌تواند پس از اخذ وثیقه لازم یا کفالت برای مدت ۲۴ ساعت به زندانی مرخصی اعطا کند».

در این ماده به رئیس زندان اجازه اخذ وثیقه یا کفالت داده شده است که جای تأمل دارد.

تبصره ۱ ماده ۲۰۶: «در صورت عجز از تودیع وثیقه یا معرفی کفیل اعزام زندانی تحت مراقبت مأموران بالباس شخصی حداکثر به مدت ده ساعت به خارج از زندان بلامانع است».

همچنین براساس ماده ۲۰۸ آیین‌نامه جدید علاوه بر دو مورد ذکر شده در تبصره یک ذیل ماده ۲۲۱ اصلاحیه سال ۱۳۷۹ مواردی دیگر از جمله حفظ نهج البلاغه، فراگیری احکام و اعتقادات دینی، توفیق در فعالیت‌های آموزشی و فرهنگی و هنری و ورزشی نیز اضافه شده است که حسب آن‌ها حداکثر پنج روز مرخصی به ذی‌نفع تعلق می‌گیرد.

ماده ۲۱۱: زندانیان مربوط به جرائم چک می‌توانند با موافقت رئیس زندان یا قاضی ناظر زندان در هر سال تا سی روز از مرخصی برخوردار شوند و در صورت جلب رضایت شاکی (ارائه لاشه چک) و به تشخیص قاضی ناظر زندان این مرخصی قابل تمدید خواهد بود.

ماده ۲۱۳: مرخصی‌های پیش‌بینی شده در مواد قبل، مانع یکدیگر نبوده و با اعطای مرخصی، به استثنای مرخصی‌های تحت‌الحفظ موضوع ماده ۲۰۶ لازم است توسط قاضی ناظر زندان تأمین مناسب از زندانیان اخذ گردد.

نکته در خور توجه، حذف تبصره ذیل ماده ۲۲۲ اصلاحیه ۱۳۷۹ در آیین‌نامه جدید است.

ط) اصلاحیه برخی از مواد راجع به مرخصی در آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور به شماره ۶۷/۸۶۲۶/۱۴۰ مورخ ۱۳۸۱/۴/۱۱ مصوب رئیس قوه قضائیه: مصوبه مذکور در روزنامه رسمی شماره ۱۶۷۱۳ مورخ ۱۳۸۱/۴/۲۶ درج و منتشر شده است. مطابق این اصلاحیه مواد ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۱۱، ۲۱۲،

۲۱۳، ۲۱۴ و ۲۱۵ مورد اصلاح، حذف یا تغییر قرار گرفته است. با توجه به اصلاحات انجام یافته در خصوص مرخصی زندانیان موارد و نکات ذیل در این مورد قابل توجه است:

۱. در موارد مندرج در ماده ۲۰۶ دو نوع مرخصی مشاهده می‌شود:

الف) مرخصی بدون مراقب،

ب) مرخصی با مراقب.

که مرخصی بدون مراقب به سه روز افزایش یافته و مرخصی با مراقب نیز به یک روز تمام تبدیل شده است.

از نکات قابل تأمل این است که به رئیس زندان نیز اجازه داده شده تا با اخذ تأمین مناسب رأساً موضوع مرخصی این ماده را به زندانی اعطا کند که با امعان نظر به قسمت اخیر ماده ۲۱۴ همین اصلاحیه که اخذ و ضبط تأمین را مطابق قانون آیین دادرسی دانسته است، اختیار اخذ تأمین که صرفاً بر عهده مقام قضایی است به رئیس زندان تفویض شده که مطابق مقررات قانونی نمی‌تواند موجه تشخیص داده شود.

بنابراین مرخصی موقت سه روز یا یک روز توسط هر یک از رئیس زندان یا قاضی ناظر زندان پس از اخذ تأمین قابل اعطا به زندانی است. در ضمن در صورت وجود موارد مذکور در ماده ۲۰۶ (ازدواج، فوت بستگان نسبی و سببی درجه اول از طبقه اول یا ابتلای آنان به بیماری حاد) رئیس زندان می‌تواند رأساً اقدام به اعطای مرخصی کند؛ ولی براساس تبصره ۲ این ماده اگر اعطای مرخصی موقت اعم از سه روز یا یک روز لازم شود - مثلاً به واسطه فوت یکی از بستگان نسبی درجه دوم از طبقه اول - این مرخصی صرفاً بنا به پیشنهاد رئیس زندان و با موافقت قاضی ناظر زندان قابل اعطا به زندانی است.

۲. مرخصی موضوع ماده ۲۰۷ در واقع نوعی از مرخصی استحقاقی فرض می‌شود که برای زندانی در صورتی وجود پیدا می‌کند که حداقل ۲ ماه از حبس خود را گذرانده باشد و مرجع پیشنهاد دهنده آن زندان و مرجع موافقت و اعطا کننده رئیس دادگستری محل یا قاضی ناظر زندان است، و مدت مرخصی پنج روز در هر ماه به‌طور پیوسته یا ناپیوسته است. این مرخصی در صورت احساس نیاز از سوی مرجع مربوط حداکثر تا پنج روز در هر ماه

قابل تمدید است. در خصوص این نوع از مرخصی نیز مرجع صادر کننده مکلف به اخذ تأمین مناسب است.

لازم به ذکر است که اعطای مرخصی موضوع این ماده می‌تواند حتی رأساً توسط رئیس دادگستری محل یا قاضی ناظر زندان بدون پیشنهاد زندان صورت گیرد.

۳. موضوع مرخصی ماده ۲۰۸ نیز مرخصی تشویقی است که در مورد حفظ هر جزء قرآن مجید هفت روز و برای سایر موارد موفقیت آمیز در زمینه فعالیت‌های ورزشی و ... پنج روز مرخصی اعطا خواهد شد. در خصوص این نوع مرخصی نکاتی درخور ذکر است: اولاً حداقل مدتی که زندانی باید از حبس تحمل کند ذکر نشده و سؤال این است که حداقل گذراندن دو ماه حبس مذکور در ماده ۲۰۷ در این جا هم لازم‌الاتباع است یا نه، چرا که ممکن است زندانی در همان ماه اول یا دوم حبس در این زمینه‌ها موفقیت کسب کند.

ثانیاً مرجع اعطا کننده مرخصی تشویقی ریاست زندان است. بنابراین اعطای مرخصی تشویقی توسط مقام قضایی صورت نمی‌پذیرد و رئیس زندان پس از پیشنهاد مسئول فرهنگی اقدام به موافقت با مرخصی می‌کند. ثالثاً در این ماده اشاره‌ای به اخذ تأمین مناسب نشده و مشخص نیست آیا بدون تأمین نیز می‌توان به زندانی مرخصی تشویقی داد یا نه. این روند صحیح به نظر نمی‌رسد و حکم کلی اخذ تأمین در مورد این نوع از مرخصی‌ها هم لازم‌الاتباع است.

۴. در مورد زندانیانی که در زندان‌های باز و نیمه باز و اردوگاه‌ها محکومیت خورا طی می‌کنند و همچنین محکوم زندان‌های بسته‌ای که در کارگاه‌های درون زندان به کار مشغولند رئیس زندان یا قاضی ناظر زندان می‌تواند هر پانزده روز حداکثر ۴۸ ساعت به آنان مرخصی اعطا کند.

۵. اعطای حداکثر هفت روز مرخصی به خاطر مراسم عید نوروز یا اعیاد اقلیت‌های دینی نیز از جمله مرخصی‌هایی است که امکان اعطای آن از سوی قاضی ناظر زندان پیش‌بینی شده است.

۶. یکی از مرخصی‌های تقریباً بلندمدت پیش‌بینی شده در مقررات مرخصی زندانیان مربوط است به محکومان به جرم صدور چک بلامحل و هرگونه محکومیت مالی. در این مورد هر یک از رئیس زندان یا قاضی ناظر زندان مستقلاً می‌تواند تا سقف یک ماه مرخصی اعطا کند و جالب این که، این امرخصی قابل تمدید است و برای تمدید آن نیز سقفی تعیین نشده است؛ یعنی مثلاً محکوم به حبس یک ساله می‌تواند در راستای اخذ رضایت شاکی یا کم کردن دین خود مثلاً یک ماه مرخصی گرفته و سپس حداکثر سه یا چهار ماه یا بیش‌تر نیز آن را تمدید کند و عملاً مدت حبس خود را در بیرون سپری کند که به نظر این طریقه اعطای مرخصی چندان به صلاح نیست.

۷. نکته قابل توجه در مقررات مرخصی صدر ماده ۲۱۳ است که می‌گوید مرخصی‌های ذکر شده در این مقررات مانع یکدیگر محسوب نمی‌شوند. مثالی موضوع را روشن‌تر می‌سازد. مثلاً شخصی به حبس محکوم شده و پس از گذراندن حداقل حبس از پنج روز مرخصی استحقاقی برخوردار می‌شود. نیز در همان مدتی که در زندان بوده فعالیتی که موضوع مرخصی تشویقی است را انجام داده و بنابراین می‌تواند از پنج روز مرخصی استحقاقی و پنج روز مرخصی تشویقی نیز برخوردار شود. همچنین ممکن است تقاضای تمدید مرخصی کند و مرخصی‌اش پنج روز تمدید شود که در این صورت ممکن است فرد زندانی در عرض یک ماه حدود پانزده تا بیست روز را در خارج از زندان سپری کند.

۸. اعطای مرخصی به متهمان که با قرار مستقیم بازداشت یا غیرمستقیم در بازداشت هستند صرفاً با دستور و موافقت قاضی رسیدگی کننده به پرونده امکان‌پذیر است و قاضی ناظر زندان و رئیس زندان و حتی رئیس دادگستری محل اختیاری در این زمینه ندارند.

۹. برخی از محکومان از شمول اعطای مرخصی مستثنا هستند که عبارتند از: محکومان به جرائم سرقت مسلحانه، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور، دایر کردن مراکز فساد و فحشا، هرگونه شرارت و آدم‌ربایی، جرائم سیاسی و کلیه مجرمانی که به جهت اجرای حکم قصاص، اعدام و حد در زندان نگهداری می‌شوند. البته خود این استثنا از لحاظ اعطای مرخصی با یک استثنا مواجه است؛ چرا که در آخر ماده ۲۱۵ اصلاحی اعطای

مرخصی به این محکومان و مجرمان با موافقت و دستور رئیس کل دادگستری استان امکان پذیر شده است. جالب آن که قانون عادی هنوز مقررات راجع به جرم سیاسی و مجرمان سیاسی را تبیین نکرده و آیین نامه پیشاپیش اعطای مرخصی به مجرمان سیاسی را منع کرده است.

ضمانت اجرای عدم مراجعت شخص زندانی که مرخصی گرفته در تبصره ذیل ماده ۵۴۷ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات بیان شده است. این تبصره اشعار می دارد: «زندانیانی که مطابق آیین نامه زندان ها به مرخصی رفته و خود را در موعد مقرر بدون عذر موجه معرفی نکنند، فراری محسوب و به مجازات فوق (شلاق تا ۷۴ ضربه یا سه تا شش ماه حبس) محکوم می گردند».

در کشور فرانسه اجازه خروج از زندان یا همان مرخصی زندانی به موجب مواد ۷۲۲، ۱۴۳، ۱۴۶ و ۱۴۲ تا ۱۴۵، ۱۴۷، ۷۲۰ و ۵۲۳ مجموعه قوانین آیین دادرسی کیفری و قانون ۲۲ نوامبر ۱۹۷۸ میلادی و ۳۰ ژوئیه ۱۹۷۹ میلادی و همچنین تصویب نامه ۲۳ مه ۱۹۷۵ و ۶ اوت ۱۹۸۵ مورد توجه واقع گردیده است و قاضی اجرای مجازات در موارد مذکور در قوانین فوق می تواند اجازه مرخصی را از زندان صادر کند.

در پایان این سؤال اساسی را باید مطرح کرد که آیا بهتر نیست موضوع مرخصی زندانیان توسط قانونگذار تدوین و تنظیم گردد و شرایط آن نیز بیان شود؟ همان طور که در مکاتب مشهور حقوق کیفری و از جمله در دیدگاه های دانشمندان رشته های جرم شناسی و حقوق کیفری حتی در قرون هجدهم و نوزدهم میلادی از جمله در دیدگاه های کیفر شناختی از سوی سزار بکاریا مطرح شده، قطعیت و حتمیت در اجرای مجازات ها ضرورت دارد، زیرا هر عاملی که از خاصیت فوق در اجرای مجازات ها بکاهد اثر ارعایی و پیشگیرانه کیفرها را خنثی می کند. در نتیجه همان طور که تعیین مجازات، بالاخص تعیین حبس برای برخی از جرائم از شاخص های دستگاه قانونگذاری است، شایسته است نحوه و چگونگی آزادی یا خروج زندانی را هم قوه مقننه مشخص کند. به اعتقاد اینجانب جهت جلوگیری از اعمال سلیقه های متفاوت در خصوص مرخصی زندانیان که در قالب آیین نامه ای است که

قوه قضائیه راجع به آن می‌تواند اتخاذ تصمیم کند ممکن است در هر دوره تصمیم‌های مختلفی اتخاذ گردد که این امر به صلاح و منطبق با سیاست کیفری نیست. اساساً در مواردی که با خروج زندانی به صورت موقت مواجه هستیم شایسته است که این امر از سوی دستگاه قانونگذاری تدوین، تنظیم و تصویب شود.

ضمائم

ضمیمه مربوط به قسمت دوم

متن مواد مربوط به مرخصی در آیین‌نامه امور زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب جلسه شماره ۲۳۷ مورخ ۱۳۶۱/۲/۷ شورای عالی قضایی

ماده ۲۲۲: «در مواردی از قبیل مراسم ازدواج فرزندان، فوت بستگان نسبی یا سببی درجه اول یا ابتلای آنان به بیماری که به علت آن برای مدت طولانی قادر به حرکت نباشند، رئیس زندان با موافقت دادیار ناظر زندان می‌تواند زندانی را تحت مراقبت مأموران بالباس شخصی به مدت حداکثر شش ساعت به خارج از زندان اعزام دارد تا پس از ملاقات یا پایان مراسم به زندان مراجعت کند».

تبصره: «در موارد مندرج در این ماده و همچنین در موارد دیگر که به تشخیص دادیار ناظر زندان خروج زندانی از زندان ضروری باشد، دادیار ناظر زندان می‌تواند به زندانی اجازه خروج از زندان را به مدت سه شبانه روز بدهد».

ضمیمه مربوط به قسمت پنجم

متن مواد مربوط به مرخصی در آیین‌نامه قانونی و مقررات اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۷۲.

ماده ۲۲۰: «در مواردی از قبیل ازدواج فرزندان، فوت بستگان نسبی یا سببی درجه اول از طبقه اول یا ابتلای آنان به بیماری که به علت آن برای مدت طولانی قادر به حرکت نباشند، رئیس زندان می‌تواند زندانی را تحت مراقبت مأموران بالباس شخصی به مدت

حداکثر ۸ ساعت به خارج از زندان اعزام دارد تا پس از ملاقات یا پایان مراسم به زندان اعاده گردد. موضوع لازم است به دادستان یا دادیار ناظر زندان گزارش شود». تبصره: «اعطای مرخصی موضوع این ماده به زندانیان تحت قرار موقوف به کسب نظر دادیار یا بازپرس مربوط می‌شود».

ماده ۲۲۱: «در مواردی که زندانی به لحاظ نوع جرم، شخصیت، اخلاق و رفتار در ایام تحمل حبس استحقاق تشویق را داشته باشد به تشخیص رئیس زندان یا موافقت دادستان یا دادیار ناظر زندان هر شش ماه حداکثر ۳ روز یا اخذ تأمین لازم اقدام خواهد شد».

ماده ۲۲۲: «اعطای مرخصی به زندانی به دو روش با مراقب و بدون مراقب با رعایت سایر موارد این آیین‌نامه صورت می‌گیرد».

تبصره: «مرخصی با مراقب حداکثر به اندازه یک شیفت کاری مأموران زندان خواهد بود. حداکثر ۸ ساعت».

ماده ۲۲۳: «علاوه بر رئیس زندان، مقامات قضایی رسیدگی کننده به پرونده زندانی و دادیار ناظر زندان می‌توانند در صورت نیاز و با رعایت این آیین‌نامه به زندانی مرخصی اعطا کنند».

تبصره ۱: «مرخصی اعطایی از سوی مقامات قضایی در صورتی اجرا می‌شود که اخلاق و رفتار زندانی مورد تأیید مسئولان زندان باشد».

تبصره ۲: «زندانی در هر شش ماه نمی‌تواند بیش از یک بار از مرخصی استفاده کند و زمانی که در مرخصی به سر می‌برد، حق خروج از حوزه قضایی مربوطه را ندارد مگر با اجازه کتبی دادستان و با اطلاع کتبی به زندان».

تبصره ۳: «به کسانی که در بازداشت موقت به سر می‌برند یا به دلیل عجز از پرداخت وثیقه یا معرفی کفیل در بازداشت به سر می‌برند، مرخصی اعطا نخواهد شد، مگر به دستور و مسئولیت مقام قضایی رسیدگی کننده به پرونده».

تبصره ۴: «در صورت لزوم توسط مقام اعطا کننده مرخصی از زندانی تضمین یا تعهد کافی برای بازگشت به زندان اخذ خواهد شد. اگر زمانی پس از پایان مرخصی در وقت

معین خود را به زندان معرفی نکند علاوه بر اقدام قانونی، ایام مرخصی جزء ایام بازداشت وی محسوب نخواهد شد.»

ضمیمه مربوط به قسمت ششم

اصلاحیه شماره ۱۳۲۱/۷۶/م مورخ ۱۳۷۶/۷/۶ مصوب ریاست قوه قضاییه راجع به مواد مربوط به مرخصی.

ماده ۲۲۰: «مرخصی به عنوان یک امتیاز پس از تحمل حداقل یک سال از دوران محکومیت در موارد خاصی که در ذیل اشاره می‌گردد به تشخیص شورای طبقه‌بندی زندان و از طریق رئیس زندان به مرجع قضایی پیشنهاد می‌گردد و پس از موافقت مرجع قضایی قابل اجرا بوده و حداکثر مرخصی زندانی در هر سال ده روز است.»

تبصره: «آن دسته از زندانیان که در مدت تحمل کیفر در زمینه حفظ قرآن مجید با التزام عملی به سایر احکام توفیقاتی به دست آورند، علاوه بر ده روز مرخصی سالانه می‌توانند به ازای حفظ هر جزء قرآن از پنج روز مرخصی با رعایت شرایط ذکر شده در آیین‌نامه زندان‌ها استفاده کنند.»

ماده ۲۲۱: «محکومان به کلاهبرداری و چک بلامحل بیش از ده میلیون ریال حبس ابد، اعتیاد، قاچاق مواد مخدر، اختلاس، ارتشا، سرقت، سرقت مسلحانه، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور، محکومان به حدود الهی، دایرکنندگان مراکز فساد (عشر تکده)، محکومان به قصاص و زندانیانی که تحت قرار بوده به هیچ وجه نمی‌توانند از مرخصی استفاده کنند.»

تبصره: «به منظور ایجاد تعهد و تضمین کافی نسبت به بازگشت زندانی لازم است قبل از استفاده از مرخصی تأمین مناسبی به تشخیص مرجع قضایی واجد شرایط اخذ گردد و در صورت غیبت زندانی در پایان مدت مرخصی نسبت به ضبط تأمین اخذ شده اقدامات قانونی به عمل آید.»

ماده ۲۲۲: «زندانان واجد شرایط استفاده از مرخصی فقط در محدوده‌ای مجاز به تردد هستند که از طریق مرجع قضایی صراحتاً تعیین شده باشد. به منظور اطلاع از وضعیت

زندانی در طول مرخصی لازم است تاریخ شروع و خاتمه مرخصی و محل تردد زندانی به نزدیک‌ترین یگان انتظامی به وسیله زندان کتباً اعلام گردد تا مراقبت لازم معمول گردد».

ماده ۲۲۳: «در صورت غیبت زندانی برابر تبصره ماده ۵۴۷ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) با صدور حکم مرجع قضایی نسبت به وی اقدام خواهد گردید و علاوه بر آن تا پایان محکومیت از امتیاز مرخصی محروم می‌گردد».

ضمیمه مربوط به قسمت هفتم

اصلاحیه شماره ۵۶۱۳/۷۴/م مورخ ۱۳۷۹/۱۰/۲۸ مصوب ریاست قوه قضاییه راجع به مواد مربوط به مرخصی.

ماده ۲۲۰: «در موارد ازدواج، فوت بستگان نسبی و سببی درجه اول از طبقه اول یا ابتلای آنان به بیماری که به سبب آن برای مدت طولانی قادر به حرکت نباشند، قاضی ناظر زندان یا رئیس زندان می‌تواند زندانی را تحت مراقبت مأموران بالباس شخصی حداکثر ده ساعت به خارج از زندان اعزام و پس از ملاقات یا پایان مراسم به زندان اعاده کنند».

تبصره - «در غیر موارد مذکور، در صورت نیاز (ضرورت) اعطای مرخصی موضوع این ماده موقوف به کسب نظر رئیس زندان و موافقت قاضی ناظر زندان است».

ماده ۲۲۱: در مواردی که زندانی با لحاظ نوع جرم ارتكابی، شخصیت، اخلاق و رفتار در ایام تحمل حبس به تشخیص رئیس زندان مربوطه استحقاق تشویق را داشته باشد رئیس حوزه قضایی یا قاضی ناظر زندان می‌تواند به وی پس از تحمل حداقل دو ماه از مدت محکومیت حبس، به ازای هر شش ماه یک نوبت در قبال اخذ تأمین لازم حداکثر پنج روز مرخصی اعطا کند. چنانچه زندانی پس از پایان مدت مرخصی غیبت کند نسبت به ضبط موضوع تأمین مأخوذه براساس مقررات قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری اقدام خواهد شد».

تبصره ۱: «به آن دسته از زندانیانی که در مدت تحمل کیفر در زمینه حفظ قرآن کریم توفیقاتی به دست آورده یا در کلاس‌های نهضت سوادآموزی شرکت داشته‌اند علاوه بر مرخصی پیش‌بینی شده در ماده فوق برای حفظ هر جزء قرآن کریم هفت روز و برای

قبولی در هر دوره نهضت سوادآموزی پنج روز مرخصی تشویقی با رعایت شرایط فوق‌الذکر اعطا خواهد شد.

تبصره ۲: «در صورت ضرورت، مرخصی موضوع این ماده حداکثر پنج روز با پیشنهاد رئیس زندان توسط قاضی ناظر زندان قابل تمدید است.»

تبصره ۳: «رئیس حوزه قضایی یا قاضی ناظر زندان می‌تواند در صورت نیاز پس از اخذ نظریه رئیس زندان و به مسئولیت خود رأساً نسبت به اعطای مرخصی موضوع این ماده اقدام کند.»

تبصره ۴: «اعطای مرخصی موضوع این ماده صرفاً ناظر به جرائم تعزیری بوده و علاوه بر آن زندانیانی که در جهت اعمال ماده ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی و ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۷۷ در زندان به سر می‌برند و نیز محکومان سازمان تعزیرات حکومتی و زندانیانی که حبس آنان بدل از تبعید است مشمول این مقررات هستند.»

تبصره ۵: «اعطای مرخصی به زندانیان تحت قرار با دستور یا موافقت مقام رسیدگی کننده به پرونده یا قائم مقام قانونی آن خواهد بود.»

ماده ۲۲۲: «قاضی ناظر زندان یا رئیس زندان می‌تواند به زندانیان زندان‌های باز یا مشغول به کار در زندان‌های بسته و نیمه باز هر پانزده روز یک‌بار حداکثر ۴۸ ساعت مرخصی اعطا کند.»

تبصره: «علاوه بر مرخصی موضوع این ماده زندانیان مزبور می‌توانند از مرخصی مقرر در ماده ۲۲۱ حداکثر پنج روز در سال بهره‌مند شوند.»

ماده ۲۲۲ مکرر: «علاوه بر مرخصی‌های پیش‌بینی شده در موارد فوق قاضی ناظر زندان می‌تواند در عید نوروز و اعیاد اقلیت‌های دینی رسمی کشور، پس از اخذ تأمین متناسب به زندانیان محکوم حداکثر هفت روز مرخصی اعطا کند.»

ماده ۲۲۳: «چنانچه زندانی پس از پایان مرخصی خود را به زندان معرفی نکند، علاوه بر اقدام قانونی، ایام مرخصی و غیبت جزء مدت تحمل محکومیت محسوب نمی‌شود.»

ماده ۲۲۳ مکرر: «محکومینی که اتهام آنان سرقت مسلحانه، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور یا دایر کردن مراکز فساد و فحشا است از شمول مقررات اعطای مرخصی مستثنا هستند».

ضمیمه مربوط به قسمت هشتم

متن مواد مربوط به مرخصی در آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأسیسی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۰/۴/۲۶.

ماده ۲۰۶: «در موارد ازدواج، فوت بستگان نسبی و سببی درجه اول از طبقه اول یا ابتلای آنان به بیماری که به سبب آن برای مدت طولانی قادر به حرکت نباشند، رئیس یا قاضی ناظر زندان می تواند پس از اخذ وثیقه لازم یا کفالت برای مدت ۲۴ ساعت به زندانی مرخصی اعطا کند».

تبصره ۱: «در صورت عجز از تودیع وثیقه یا معرفی کفیل اعزام زندانی تحت مراقبت مأموران بالباس شخصی حداکثر به مدت ده ساعت به خارج از زندان بلامانع است».

تبصره ۲: «در غیر موارد مذکور، در صورت نیاز (ضرورت) اعطای مرخصی موضوع این ماده موقوف به کسب نظر رئیس زندان و موافقت قاضی ناظر زندان است».

ماده ۲۰۷: «در مواردی که زندانی با لحاظ نوع جرم ارتكابی، شخصیت، اخلاق و رفتار در ایام تحمل حبس به تشخیص رئیس زندان مربوطه استحقاق تشویق را داشته باشد، رئیس حوزه قضایی یا قاضی ناظر زندان می تواند به وی پس از تحمل حداقل دو ماه از مدت محکومیت حبس، به ازای هر شش ماه یک نوبت در قبال اخذ تأمین لازم حداکثر پنج روز مرخصی اعطا کند».

تبصره ۱: «در صورت ضرورت، مرخصی موضوع این ماده حداکثر پنج روز با پیشنهاد رئیس زندان، توسط قاضی ناظر زندان قابل تمدید است».

تبصره ۲: «رئیس حوزه قضایی یا قاضی ناظر زندان، در صورت لزوم می تواند به مسئولیت خود رأساً نسبت به اعطای مرخصی این ماده اقدام کند».

ماده ۲۰۸: «به زندانیانی که در مدت تحمل کیفر در زمینه حفظ و درک مفاهیم قرآن کریم و نهج البلاغه، فراگیری احکام و اعتقادات دینی، فعالیت‌های آموزشی، فرهنگی، هنری و ورزشی توفیقاتی به دست آورند به تشخیص مسئول فرهنگی و موافقت رئیس زندان به ترتیب زیر، مرخصی تشویقی اعطا خواهد شد:

الف) برای حفظ هر جزء از قرآن کریم هفت روز،

ب) برای قبولی در هر دوره نهضت سوادآموزی و سایر موارد فوق‌الذکر پنج روز.

ماده ۲۰۹: «رئیس زندان یا قاضی ناظر زندان می‌توانند به زندانیان زندان‌های باز یا مشغول به کار در زندان‌های بسته، نیمه باز و مجتمع‌های حرفه‌آموزی و کار درمانی (اردوگاه)، هر پانزده روز یک‌بار حداکثر ۴۸ ساعت مرخصی اعطا کنند».

ماده ۲۱۰: «قاضی ناظر زندان می‌تواند به مناسبت عید نوروز و اعیاد اقلیت‌های دینی رسمی کشور، به زندانیان محکوم حداکثر هفت روز مرخصی اعطا کند».

ماده ۲۱۱: «زندانیان مربوط به جرائم چک می‌توانند با موافقت رئیس زندان یا قاضی ناظر زندان در هر سال تا سی روز از مرخصی برخوردار شوند و در صورت جلب رضایت شاکی (ارائه لاشه چک) و به تشخیص قاضی ناظر زندان این مرخصی قابل تمدید خواهد بود».

ماده ۲۱۲: «اعطای مرخصی صرفاً ناظر به زندانیان مربوط به جرائم تعزیری، زندانیان موضوع اعمال ماده ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی و ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی (مصوب ۱۳۷۷) و نیز محکومان سازمان تعزیرات حکومتی و حبس‌های بدل از تبعید است».

ماده ۲۱۳: «مرخصی‌های پیش‌بینی شده در مواد قبل، مانع یکدیگر نبوده و با اعطای مرخصی، به استثنای مرخصی‌های تحت‌الحفظ موضوع ماده ۲۰۶، لازم است توسط قاضی ناظر زندان تأمین مناسب از زندانیان اخذ گردد».

ماده ۲۱۴: «چنانچه زندانی پس از پایان مدت مرخصی، به تشخیص مقام اعطا کننده مرخصی بدون عذر موجه به زندان مراجعه نکند، علاوه بر ضبط تأمین مأخوذه مطابق

مقررات قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری، اقدام قانونی لازم نیز معمول و ایام مرخصی و غیبت جزء دوران محکومیت وی محسوب نمی‌گردد».

ماده ۲۱۵: «محکومینی که جرم آنان سرقت مسلحانه، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور یا دایر کردن مرکز فساد و فحشا است، از شمول اعطای مرخصی مستثنا هستند».

ماده ۲۱۶: «اعطای مرخصی به زندانیان تحت قرار با دستور یا موافقت مقام رسیدگی کننده به پرونده یا قائم مقام قانونی آن خواهد بود».

ضمیمه مربوط به قسمت نهم

متن اصلاح برخی از مواد آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب تیر ماه ۱۳۸۱ در مورد مرخصی:

ماده ۲۰۶: «در موارد ازدواج، فوت بستگان نسبی و سببی درجه اول از طبقه اول یا ابتلای آنان به بیماری حاد، رئیس یا قاضی ناظر زندان می‌تواند پس از اخذ وثیقه لازم یا کفالت یا اطمینان به بازگشت زندانی برای مدت ۷۲ ساعت به زندانی مرخصی اعطا کند».

تبصره ۱: در تبصره ۱ عبارت ۱۰ ساعت به ۲۴ ساعت تغییر می‌یابد.

تبصره ۲: در تبصره ۲ کلمه «ضرورت» حذف می‌شود.

ماده ۲۰۷: «در مواردی که زندانی پس از تحمل حداقل دو ماه از محکومیت حبس به تشخیص مسئول زندان مربوطه از شخصیت و اخلاق و رفتار مناسبی برخوردار باشد، رئیس حوزه قضایی یا قاضی ناظر زندان می‌تواند هر ماه در قبال اخذ تأمین لازم حداکثر ۵ روز به طور پیوسته یا ناپیوسته به او مرخصی اعطا کند».

تبصره ۱: «در صورت احساس نیاز بیش‌تر این مرخصی تا حداکثر ۵ روز دیگر در هر ماه قابل تمدید است».

ماده ۲۱۱: «زندان‌یان مربوط به جرائم چک و هرگونه محکومیت‌های مالی می‌توانند با موافقت هر یک از مسئول یا قاضی ناظر زندان جهت جلب رضایت شاکی یا کاهش

مدیونیت خویش مرخصی‌هایی تا سقف یک ماه بگیرند. این مرخصی‌ها با تشخیص مفید بودن آن از طرف رئیس یا قاضی ناظر زندان قابل تمدید است». ماده ۲۱۲: «حذف می‌شود».

ماده ۲۱۳: «چنانچه زندانی پس از پایان مدت مرخصی، به تشخیص مقام اعطا کننده مرخصی بدون عذر موجه به زندان مراجعه نکند، مطابق قانون آیین دادرسی اقدام قانونی لازم نیز معمول و ایام مرخصی و غیبت جزء دوران محکومیت وی محسوب نمی‌گردد».

ماده ۲۱۵: «محکومینی که جرم آنان سرقت مسلحانه، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور، دایر کردن مراکز فساد و فحشا، هرگونه شرارت و آدم ربایی، جرائم سیاسی و کلیه مجرمینی که به جهت اجرای حکم قصاص یا حد و اعدام در زندان نگهداری می‌شوند از شمول اعطای مرخصی مستثنا هستند، مگر با تشخیص رئیس کل دادگستری استان و در سازمان قضایی نیروهای مسلح با تشخیص دادستان نظامی مربوط».